

În cadrul modului de producție capitalist, capitalistul nu este numai un agent necesar, ci și agentul dominant al producției. Proprietarul funciar este, dimpotrivă, cu totul de prisos în condițiile acestui mod de producție. Tot ce se cere pentru modul de producție capitalist este ca pământul să *nu* fie proprietate comună, ca el să stea în fața clasei muncitoare ca o condiție de producție, *care nu-i aparține*, și acest scop este atins în întregime atunci când pământul devine proprietate de stat, iar renta funciară este încasată deci de stat. Proprietarul funciar, care în antichitate și în evul mediu a îndeplinit funcții atât de esențiale în producție, este în lumea industrială o excrescență inutilă. De aceea burghezul radical (care, în plus, ar dori și desființarea tuturor celorlalte impozite) ajunge în teorie la negarea proprietății funciare private, pe care ar vrea s-o transforme, sub forma proprietății de stat, în proprietate comună a clasei burgheziei, a capitalului. În practică însă îi lipsește curajul, întrucât un atac îndreptat împotriva unei forme de proprietate — a unei forme de proprietate privată asupra condițiilor de muncă — ar fi foarte periculos și pentru cealaltă formă. În afară de aceasta, burghezul s-a teritorializat* și el.

[4. *Netemeinicia tezei lui Rodbertus potrivit căreia în agricultură lipsește valoarea materiei prime*]

Să revenim acum la d-l Rodbertus.

După părerea lui Rodbertus, în agricultură materia primă nu intră de loc în socoteală, deoarece țăranul german, după cum ne încredințează Rodbertus, nu consideră că sămînța, nutrețul etc. ar constitui pentru el o cheltuială, nu pune la socoteală aceste cheltuieli de producție, adică face un calcul *greșit*. Reiese că în Anglia, unde de mai bine de 150 de ani fermierul calculează just, *nu* ar trebui să existe *nici un fel* de rentă funciară. Aceasta înseamnă că Rodbertus nu ar fi trebuit să tragă de aici concluzia că arendașul plătește rentă pentru că rata profitului său este mai ridicată decât în industrie, ci cu totul altă concluzie, și anume că arendașul plătește rentă pentru că, în urma unui calcul greșit, se mulțumește cu o rată a profitului care e *mai scăzută* decât în industrie. Doctorului Quesnay, el însuși fiu de arendaș și bun cunoscător al relațiilor de arendă din Franța, nu i-ar fi mers la inimă ideile lui Rodbertus. Căci la rubrica „avansuri“, printre „avansurile anuale“ Quesnay stabilește la un miliard valoarea „materiei prime“ pe care arendașul o folosește în gospodăria sa, deși o reproduce în natura.

Dacă într-o ramură a industriei lipsește aproape cu desăvîrșire capitalul fix sau utilajul, într-o altă ramură, în transporturi, adică în ramura care produce deplasarea (cu ajutorul căruțelor, al căilor ferate, al navelor etc.), nu se folosește de loc materie primă, ci numai unelte de producție. Aduc oare aceste ramuri industriale, în afară de profit, și rentă funciară? Prin ce se deosebește această ramură industrială de industria minieră, de pildă? În ambele cazuri există numai utilaj și materiale auxiliare, ca, de pildă, cărbune pentru vase cu abur și locomotive, precum și pentru exploatarea de minereu, nutreț pentru cai etc. De ce rata profitului trebuie să se calculeze

* — a dobândit pământ. — *Nota red.*

pentru o ramură de producție altfel decât pentru alta? Să presupunem că cheltuielile pe care țăranul le face în natura pentru producția sa reprezintă $\frac{1}{5}$ din întregul capital avansat de el; la aceasta trebuie adăugate $\frac{4}{5}$, care reprezintă cheltuielile pentru cumpărări de mașini și pentru salarii; să admitem că totalul acestor cheltuieli este egal [ca valoare] cu 150 de cuarteri. Dacă țăranul obține 10% profit, acesta va reprezenta 15 cuarteri. Produsul global ar fi deci egal cu 165 de cuarteri. Dacă, din capitalul avansat de el, țăranul ar scădea $\frac{1}{5}$, adică 30 de cuarteri, și ar socoti 15 cuarteri nu la 150, ci numai la 120, atunci profitul lui ar fi de $12\frac{1}{2}\%$.

Acest lucru ar mai putea fi exprimat și în felul următor. Valoarea produsului obținut de țăran, sau produsul lui, este egal cu 165 de cuarteri (330 de lire sterline). Țăranul își evaluează cheltuielile la 120 de cuarteri (240 de lire sterline). 10% din acestea reprezintă 12 cuarteri (24 de lire sterline). Dar produsul lui global este egal cu 165 de cuarteri, din care se scade, așadar [pentru recuperarea cheltuielilor bănești și pentru 10% profit la aceste cheltuieli], în total 132 de cuarteri; rămân 33 de cuarteri. Dar din acești 33 de cuarteri 30 se cheltuiesc în natura. Rămân, așadar, sub formă de profit suplimentar 3 cuarteri (= 6 lire sterline). Profitul total al acestui țăran este egal cu 15 cuarteri (30 de lire sterline) în loc de 12 cuarteri (24 de lire sterline). Prin urmare, el este în stare să plătească o rentă de 3 cuarteri, sau de 6 l.st., și să-și închipuie totodată că a obținut, ca și orice alt capitalist, un profit de 10%. Dar acești 10% există numai în închipuirea lui. În realitate el a avansat nu 120 de cuarteri, ci 150 de cuarteri, iar 10% la acești 150 reprezintă 15 cuarteri, sau 30 de lire sterline. În realitate el a obținut cu 3 cuarteri mai puțin, adică cu $\frac{1}{4}$ din cei 12 cuarteri primiți de el [459], cu alte cuvinte el a obținut un profit care e cu $\frac{1}{5}$ mai mic decât profitul total pe care ar fi trebuit să-l obțină, și aceasta pentru că nu a socotit drept cheltuieli $\frac{1}{5}$ din cheltuielile sale efective. Rezultă că ar fi suficient ca țăranul să învețe să-și facă socotelile într-un mod capitalist pentru ca să înceteze dintr-o dată să plătească rentă funciară, care ar fi egală numai cu diferența dintre rata profitului său și rata obișnuită a profitului.

Cu alte cuvinte, produsul muncii neplătite cuprins în 165 de cuarteri reprezintă 15 cuarteri, sau 30 l. st., sau 30 de săptămâni de muncă. Dacă raportăm aceste 30 de săptămâni de muncă, sau 15 cuarteri, sau 30 l. st. la cheltuiala totală, egală cu 150 de cuarteri, ele ar reprezenta numai 10%; dacă le-am raporta la 120 de cuarteri, ele ar reprezenta o rată mai ridicată a profitului. Căci 12 cuarteri raportați la 120 de cuarteri dau 10%, pe când 15 cuarteri raportați la 120 de cuarteri dau $12\frac{1}{2}\%$ și nu 10%. Aceasta ar însemna că, deși țăranul a făcut în natură cheltuielile arătate, totuși, într-ucît nu le-a socotit în mod capitalist, el nu a raportat la întreaga sumă a cheltuielilor sale supramunca economisită; în asemenea condiții, această supramuncă ar reprezenta o rată mai ridicată a profitului în comparație cu celelalte ramuri de producție și ar putea să aducă rentă, la baza căreia ar sta, prin urmare, numai o greșeală de calcul. Dacă țăranul ar ști că, pentru a evalua în bani cheltuielile făcute de el și pentru a le considera deci ca marfă, el nu trebuie neapărat să le transforme în prealabil în *bani reali*, adică să le vîndă, toată povestea asta ar lua sfîrșit.

Fără această greșeală de calcul (pe care o pot face în masă țărani germani, dar pe care nu o face nici un arendaș capitalist) renta rodbertusiană ar fi fost imposibilă. Ea este posibilă numai acolo unde materia primă intră în cheltuielile de producție, dar nu este posibilă acolo unde ea nu intră în aceste cheltuieli. Ea este posibilă numai acolo unde materia primă intră în producție fără însă ca producătorul s-o pună la socoteală. Dar nu este posibilă acolo unde materia primă nu intră în producție, deși d-l Rodbertus nu vrea să deducă renta dintr-o greșeală de calcul, ci din lipsa unui articol real în cheltuielile avansate.

Să luăm industria minieră sau pescăritul. Aici materia primă intră în producție numai ca material auxiliar, și de aceea putem face abstracție de ea, căci (cu foarte rare excepții) folosirea mașinilor presupune întotdeauna și folosirea unor materiale auxiliare, care într-un anumit sens reprezintă pentru mașini ceea ce mijloacele de trai reprezintă pentru om. Să presupunem că rata generală a profitului este de 10%. 100 l. st. se cheltuiesc pe mașini și pe salarii. De ce profitul la 100 trebuie să fie mai mare de 10 în cazul când aceste 100 l. st. sînt cheltuite, să zicem, nu pe materie primă, mașini și salarii [ci numai pe mașini și salarii]? Sau în cazul când aceste 100 sînt cheltuite numai pe materie primă și salarii? Dacă aici există vreo deosebire, ea ar putea proveni numai din faptul că în cazuri diferite raportul dintre valoarea capitalului constant și aceea a capitalului variabil ar fi în genere diferit. Acest raport diferit ar da o plusvaloare diferită chiar în cazul când s-ar presupune că rata plusvalorii este constantă. Or, raportul dintre o plusvaloare diferită și capitaluri de mărime egală ar trebui să dea, firește, profituri diferite. Pe de altă parte însă, rata generală a profitului nu înseamnă altceva decît că se produce o egalizare a acestor deosebiri, că se face abstracție de părțile componente organice ale capitalului și că plusvaloarea se repartizează în așa fel încît capitaluri de mărime egală aduc profituri egale.

Potrivit legilor generale ale plusvalorii, principiul că masa plusvalorii depinde de mărimea capitalului cheltuit nu este aplicabil capitalurilor din sfere de producție diferite și diferitelor capitaluri din aceeași sferă de producție, unde este presupus un raport identic între părțile componente organice ale capitalului. Dacă spun că în întreprinderile de filatură, să zicem, masa profitului corespunde mărimii capitalurilor folosite (și nici asta nu este într-un totuși just, dacă nu se adaugă: presupunînd că productivitatea este constantă), eu nu spun în fond decît că, la un anumit grad de exploatare a muncitorilor filatori, suma exploatării depinde de numărul muncitorilor filatori exploațați. Dacă însă, dimpotrivă, spun că masa profitului în diferite ramuri de producție corespunde mărimii capitalurilor folosite, aceasta înseamnă că pentru fiecare capital de o mărime dată rata profitului este aceeași, adică masa profitului se poate schimba numai o dată cu schimbarea mărimii acestui capital, ceea ce, cu alte cuvinte, nu înseamnă decît că rata profitului nu depinde de raportul organic dintre părțile componente ale capitalului din cutare sau cutare sferă de producție. că în general ea nu depinde de mărimea plusvalorii create în diferitele sfere de producție.

Mineritul ar trebui considerat din capul locului ca făcînd parte din industrie și nu din agricultură. Pe ce bază? Pe baza faptului că nici un pro-

cus minier nu intră din nou în natura — în forma în care iese din mină —, ca element al producției, în capitalul constant folosit în mină (același lucru se întâmplă în ramura pescăritului, a vânătorii, unde cheltuielile se reduc, într-o măsură și mai mare, exclusiv la mijloacele de muncă și la salariu, sau la muncă propriu-zisă). [460] Cu alte cuvinte, aceasta decurge din faptul că în prealabil, înainte de a intra din nou în calitate de element în producția minieră, aici fiecare element al producției, chiar dacă materia primă respectivă se obține din mină, nu numai că-și schimbă forma, dar se și transformă în marfă, adică trebuie să fie *cumpărat*. Unica excepție o constituie cărbunele. Dar, ca mijloc de producție cărbunele apare numai în acel stadiu de dezvoltare când exploatatorul minei este un capitalist instruit, care ține o contabilitate italiană în cadrul căreia nu numai că își trece în propriul său cont cheltuielile făcute, nu numai că este debitorul propriei sale case, dar și propria lui casă devine debitoarea ei însăși. Așadar, tocmai aici, unde materia primă într-adevăr nu figurează printre cheltuieli, trebuie să predomine din capul locului contabilitatea **capitalistă**, ceea ce înseamnă că nu este posibilă nici eroarea pe care o poate face țăranul.

Să luăm chiar industria prelucrătoare, și anume acele ramuri ale ei în care toate elementele procesului muncii figurează și ca elemente ale procesului de formare a valorii, unde, prin urmare, toate elementele producției intră în producerea noii mărfi și ca cheltuieli, ca valori de întrebuințare care posedă valoare, adică ca *mărfuri*. Aici există o deosebire esențială între producătorul care produce primul semifabricat și toți producătorii ulteriori (în ordinea în care se succed fazele producției), la care materia primă nu numai că intră în producție ca marfă, dar constituie chiar o marfă de gradul al doilea, adică o marfă care a căpătat o formă distinctă de forma naturală a primei mărfi, a produsului prim, și a parcurs faza a doua a procesului de producție. De pildă, filatorul. Materia primă pe care o folosește el este bumbacul, dar acesta este un produs prim care se prezintă deja ca **marfă**. Pentru țesător, materia primă o constituie firele, produsul filatorului; pentru imprimer și boiangiu, materia primă o constituie țesătura, produsul țesătorului, iar fiecare dintre aceste produse, apărând din nou ca materie primă într-una din fazele următoare ale procesului, este totodată o **marfă**¹⁵. [460]

[461] Se pare că aici ne-am lovit din nou de o problemă care ne-a mai preocupat de două ori pînă acum: prima oară cu prilejul examinării concepțiilor lui John Stuart Mill¹⁶ și a doua oară la examinarea generală a raportului dintre capitalul constant și venit¹⁷. Faptul că această problemă apare mereu dovedește că aici mai este ceva care trebuie lămurit. Deși, la drept vorbind, această problemă ține de capitolul al III-lea, care **tratează** despre profit¹⁸, socotim totuși că ar fi mai bine s-o examinăm aici.

Așadar, să luăm de pildă:

4.000 de pfunzi de bumbac	= 100 l. st.
4.000 de pfunzi de fire	= 200 l. st.
4.000 de yarzi de stambă	= 400 l. st.

Potrivit acestei presupunerii, 1 pfund de bumbac = 6 pence, 1 **pfund** de fire — 1 șiling, 1 yard de stambă = 2 șilingi.

Să presupunem că rata profitului este 10%. Atunci:

A) la 100 l. st. - cheltuielile = $90^{10}/_{11}$,	profitul = $9^1/_{11}$
B) la 200 l. st. - cheltuielile = $181^9/_{11}$,	profitul = $18^2/_{11}$
C) la 400 l. st. - cheltuielile = $363^7/_{11}$,	profitul = $36^4/_{11}$

A este *bumbac*, produsul țaranului (I); B — *fire*, produsul filatorului (II); C — *țesătură*, produsul țesătorului (III).

În cadrul acestei ipoteze este absolut indiferent dacă, la rîndul lor, cele $90^{10}/_{11}$ l. st., reprezentînd produsul A, conțin și ele profit sau nu. Ele nu conțin profit dacă reprezintă un capital constant care se înlocuiește singur. Tot așa este indiferent pentru B dacă cele 100 l. st. [care reprezintă valoarea produsului A] conțin sau nu profit și la fel stau lucrurile cu C în ceea ce privește produsul B.

La cultivatorul de bumbac (I), la filator (II) și la țesător (III), situația se prezintă în felul următor:

1) Cheltuieli - $90^{10}/_{11}$,	profit - $9^1/_{11}$.	Total - 100.
II) Cheltuieli - $(100(I) + 81^9/_{11})$,	profit - $18^2/_{11}$.	Total - 200.
III) Cheltuieli - $(200(II) + 163^7/_{11})$,	profit - $36^4/_{11}$.	Total - 400.

Suma totală este egală cu 700.

Profitul este egal cu $9^1/_{11} + 18^2/_{11} + 36^4/_{11} = 63^7/_{11}$.

Capitalul avansat în toate cele trei ramuri este egal cu $90^{10}/_{11} + 181^9/_{11} + 363^7/_{11} = 636^4/_{11}$.

$700 - 636^4/_{11} = 63^7/_{11}$. Dar $63^7/_{11} : 636^4/_{11} = 10 : 100$.

Continuînd această analiză mai mult decît elementară, vom obține următoarele:

I) Cheltuieli - $90^{10}/_{11}$,	profit - $9^1/_{11}$.	Total - 100.
II) Cheltuieli - $(100(I) + 81^9/_{11})$,	profit - $(10 + 8^2/_{11})$.	Total - 200.
III) Cheltuieli - $(200(II) + 163^7/_{11})$,	profit - $(20 + 16^4/_{11})$.	Total - 400.

Cultivatorul de bumbac (I) nu trebuie să plătească profit nimănui, deoarece se presupune că capitalul său constant, reprezentînd $90^{10}/_{11}$, nu conține profit, ci este numai capital constant. În cheltuielile filatorului (II) intră, în calitate de capital constant, întregul produs al cultivatorului de bumbac (I). Partea [din produsul II care reprezintă] un capital constant egal cu 100 înlocuiește cultivatorului de bumbac profitul de $9^1/_{11}$. În cheltuielile țesătorului (III) intră întregul produs al filatorului (II), produs care este egal cu 200; [capitalul constant al țesătorului] înlocuiește, prin urmare, un profit în mărime de $18^2/_{11}$. Aceasta însă nu înseamnă nicidecum că profitul cultivatorului de bumbac ar fi mai mare decît profitul filatorului și al țesătorului, pentru că în aceeași proporție este mai mic capitalul care trebuie să fie înlocuit de cultivatorul de bumbac, iar profitul este raportul față de mărimea capitalului absolut indiferent de părțile din care se compune acest capital.

Să presupunem acum că țesătorul (III) produce totul singur. Atunci lucrurile se schimbă în aparență. Căci cheltuielile țesătorului iau acum aspectul următor: $90^{10}/_{11}$ sînt investite în producția de bumbac; $181^9/_{11}$ — în producția de fire și $363^7/_{11}$ — în producția de țesături. El cumpără toate

cele trei ramuri de producție și, în consecință, trebuie să investească în fiecare din ele un anumit capital constant. Să adunăm aceste capitaluri: $90^{10}/_{11} + 181^9/_{11} + 363^7/_{11} = 636^4/_{11}$. 10% la această sumă dau exact $63^7/_{11}$, ca și mai sus, numai că acum totul intră în buzunarul unei singure persoane, în timp ce înainte aceste $63^7/_{11}$ se împărțeau între I, II și III.

[462] De unde atunci aparența înșelătoare [că în acest caz se schimbă rata profitului]?

Dar în prealabil încă o observație.

Dacă din cele 400, în care $36^4/_{11}$ reprezintă profitul țesătorului, scădem acest profit, rămân $363^7/_{11}$, care reprezintă cheltuielile lui. Din această sumă, 200 sînt folosite pentru plata firelor. Din aceste 200 filatorului îi revin, sub formă de profit, $18^2/_{11}$. Dacă scădem aceste $18^2/_{11}$ din cele $363^7/_{11}$, care reprezintă cheltuielile, rămân $345^5/_{11}$. Dar cele 200 plătite filatorului cuprind în plus și cele $9^1/_{11}$, care reprezintă profitul cultivatorului de bumbac. Scăzînd acest profit din $345^5/_{11}$, rămân $336^4/_{11}$. Dacă scădem aceste $336^4/_{11}$ din 400, adică din valoarea totală a țesăturii, găsim că ea conține un profit egal cu $63^7/_{11}$.

Dar un profit de $63^7/_{11}$ la $336^4/_{11}$ reprezintă $18^{34}/_{37}\%$.

Înainte aceste $63^7/_{11}$ se calculau la $636^4/_{11}$, reprezentînd astfel un profit de 10%. Surplusul valorii totale de 700 peste $636^4/_{11}$ reprezenta tocmai $63^7/_{11}$.

Așadar, potrivit noului nostru calcul, la 100 de unități din același capital ar reveni $18^{34}/_{37}\%$, pe cînd în calculul anterior reveneau numai 10%.

Cum se leagă una cu alta?

Să presupunem că producțiile I, II și III se află în mîinile unei singure persoane, care însă nu-și investește concomitent cele trei capitaluri ale sale (un capital în cultivarea bumbacului, altul în filatură, al treilea în țesătorie), ci le investește în felul următor: abia după ce a terminat cultivarea bumbacului începe să-l toarcă și abia după ce termină cu torsul se apucă de țesut.

Atunci calculul ar fi următorul:

Acest capitalist cheltuiește $90^{10}/_{11}$ 1. st. pentru cultivarea bumbacului și obține 4.000 de pfunzi de bumbac. Pentru a toarce întreaga această cantitate, el trebuie să cheltuiască în continuare pe mașini, pe materiale auxiliare și pe salarii, în total, $81^9/_{11}$ 1. st. Cu ajutorul acestora el produce 4.000 de pfunzi de fire. În sfîrșit, el transformă aceste fire în 4.000 de yarzi de țesături, după ce face în acest scop o nouă cheltuială de $163^7/_{11}$ 1. st. Dacă adunăm acum toate cheltuielile lui, capitalul avansat de el va reprezenta $90^{10}/_{11}$ 1. st. + $81^9/_{11}$ 1. st. + $163^7/_{11}$ 1. st., adică $336^4/_{11}$ 1. st. 10% din această sumă reprezintă $33^7/_{11}$, deoarece $336^4/_{11} : 33^7/_{11} = 100 : 10$. Dar $336^4/_{11}$ 1. st. + $33^7/_{11}$ 1. st. = 370 1. st. El ar vinde deci 4.000 de yarzi de țesături cu 370 1. st. în loc de 400 1. st., le-ar vinde cu 30 1. st. mai ieftin, adică cu $7^1/_2\%$ mai ieftin ca în cazul de mai sus. Prin urmare, dacă valoarea țesăturii ar fi realmente egală cu 400 1. st., el și-ar putea vinde marfa obținînd profitul obișnuit de 10% și ar mai putea plăti și o rentă de 30 1. st., deoarece rata profitului său ar fi egală nu cu raportul dintre $33^7/_{11}$ și cheltuielile de $336^4/_{11}$, ci cu raportul dintre $63^7/_{11}$ și $336^4/_{11}$, adică ar reprezenta $18^{34}/_{37}\%$, așa cum am văzut mai sus. Și acesta

pare a fi în fapt procedul cu ajutorul căruia d-l Rodbertus calculează renta funciară.

În ce constă deci greșeala? În primul rînd este clar că torsul și țesutul, dacă ar fi îmbinate între ele, ar trebui [după Rodbertus] să dea rentă funciară exact ca în cazul cînd torsul ar fi legat de cultivarea bumbacului sau cînd cultivarea bumbacului ar fi o ocupație separată.

Este evident că aici trebuie să avem în vedere două aspecte.

În primul rînd, noi am calculat $637/_{11}$ 1. st. la un capital de numai $336^4/_{11}$ 1. st., cînd ar fi trebuit să le calculăm la trei capitaluri cu o valoare totală de $636^4/_{11}$ 1. st.

În al doilea rînd, la ultimul capital (III) am socotit că cheltuielile reprezintă $336^4/_{11}$ 1. st. în loc de $363^7/_{11}$ 1. st.

Aceste două puncte trebuie examinate separat.

În primul rînd, dacă capitalistul care întrunește în persoana sa pe cultivatorul de bumbac, pe filator și pe țesător, va transforma în fire întreaga sa recoltă de bumbac, nici o parte din această recoltă nu va fi folosită de el pentru înlocuirea capitalului său agrar. El nu folosește [concomitent] o parte din capitalul său pentru [463] cultivarea bumbacului — sub formă de cheltuieli în legătură cu cultivarea bumbacului: pentru sămînță, salarii, mașini — și o altă parte pentru torsul firelor, ci mai întîi el investește o parte din capitalul său în cultivarea bumbacului, apoi această parte împreună cu o altă parte sînt investite în filatură, iar la urmă primele două părți, deja cuprinse în firele produse, împreună cu o a treia parte, se investesc în țesătorie. Cînd, în sfîrșit, cei 4.000 de yarzi de țesătură sînt gata, se pune problema cum poate el înlocui elementele producției sale? Cît timp a țesut, el nu s-a ocupat de tors și nu a avut nici materialul necesar pentru aceasta, iar cît timp a tors, nu a cultivat bumbac. Aceasta înseamnă că el *nu-și poate înlocui* elementele producției. Să ușurăm datele problemei, spunînd: da, omul nostru vinde acești 4.000 de yarzi și, cu o parte din cele 400 1. st. obținute în schimbul lor, „cumpără“ fire și elementele bumbacului. Dar aceasta nu înseamnă, în fond, altceva decît că admitem în fapt existența a trei capitaluri care funcționează — adică sînt investite, avansate — în producție concomitent. Pentru a se putea cumpăra fire și bumbac, ele trebuie să existe pe piață, și pentru ca ele să existe pe piață și să poată deci înlocui firele țesute și bumbacul tors, capitalurile care le produc trebuie investite în producție concomitent cu capitalul investit în țesătorie și trebuie să se transforme în bumbac și fire în același timp în care firele se transformă în țesătură.

Prin urmare, fie că producătorul III unește în mîinile sale toate cele trei ramuri de producție, fie că acestea sînt împărțite între trei producători, cele trei capitaluri trebuie să fie prezente concomitent. Dacă vrea să producă pe *aceeași* scară, capitalistul nu poate folosi la cultivarea bumbacului și la torsul lui același capital pe care l-a folosit în ramura țesătoriei. Fiecare din aceste capitaluri este ocupat în producție, iar faptul că se înlocuiesc unul pe altul nu are nici o contingență cu problema care ne interesează. Capitalurile care se înlocuiesc unul pe altul sînt capital constant și fiecare dintre ele trebuie să fie investit într-una din cele trei ramuri și trebuie să funcționeze concomitent cu celelalte. Faptul că cele 400 1. st.

conțin un profit de $637/_{11}$ 1. st. se explică prin aceea că III mai primește — în calculul nostru — în afară de profitul lui propriu de $364/_{11}$ 1. st. și profitul pe care el trebuie să-l plătească producătorilor II și I și care, potrivit ipotezei, se realizează în marfa sa. Acest profit ei nu l-au obținut însă de la cele $3637/_{11}$ 1. st. ale țesătorului, ci în modul următor: cultivatorul 1-a obținut separat de la cele $90^{10}/_{11}$ 1. st. ale sale, iar filatorul de la cele $181^9/_{11}$ ale sale. Dacă III își ia întregul profit, trebuie să avem în vedere că el nu l-a obținut de la cele $3637/_{11}$ 1. st. investite de el în țesătorie, ci de la acest capital plus celelalte două capitaluri, investite de el în filatură și în cultivarea bumbacului.

În al doilea rînd, faptul că noi evaluăm la $3364/_{11}$ și nu la $3637/_{11}$ cheltuielile capitalistului III se datorește următoarelor împrejurări:

Cheltuielile lui pentru cultivarea bumbacului noi le evaluăm la $90^{10}/_{11}$ 1. st. și nu la 100. Dar el are nevoie de întregul produs al culturii bumbacului, care reprezintă 100 1. st. și nu $90^{10}/_{11}$. Profitul de $9^1/_{11}$ este cuprins în acest produs. Altfel III ar investi un capital de $90^{10}/_{11}$ 1. st., care nu i-ar aduce nici un profit. Cultivarea bumbacului nu i-ar aduce nici un profit și n-ar face decît să-i acopere cheltuielile de $90^{10}/_{11}$ 1. st. De asemenea nici filatul nu i-ar aduce profit, iar întregul produs al filatului nu ar face decît să-i acopere cheltuielile.

În acest caz, cheltuielile lui se reduc într-adevăr la $90^{10}/_{11} + 81^9/_{11} + 1637/_{11} = 3364/_{11}$. Acesta ar fi deci capitalul avansat de el. 10% din acest capital ar reprezenta $337/_{11}$ 1. st. Valoarea produsului ar fi atunci egală cu 370 1. st. Această valoare nu ar conține nici o centimă în plus, pentru că, potrivit ipotezei, primele două părți — I și II — nu au adus nici un profit. De aceea III ar proceda mult mai bine dacă nu s-ar lansa în ramurile I și II, rămînînd la vechea metodă de producție. Căci în loc de $637/_{11}$ 1. st. pe care I, II și III le-au putut consuma înainte, III are acum singur numai $337/_{11}$ 1. st., în timp ce înainte, cînd confrății lui își consumau profitul împreună cu el, avea un profit de $364/_{11}$ 1. st. El ar fi într-adevăr un prost om de afaceri. Ar economisi o cheltuială de $9^1/_{11}$ 1. st. în ramura II numai pentru că n-ar obține profit în ramura I, și ar economisi o cheltuială de $182^2/_{11}$ 1. st. în ramura III numai pentru că n-ar obține profit în ramura II. Cele $90^{10}/_{11}$ 1. st. obținute de el din cultivarea bumbacului și cele $81^9/_{11} + 90^{10}/_{11}$ obținute din toarcerea firelor nu ar face decît să se înlocuiască pe ele. Și numai capitalul al treilea, investit în țesătorie, capitalul de $90^{10}/_{11} + 81^9/_{11} + 1637/_{11}$, ar aduce un profit de 10%. Aceasta ar însemna, prin urmare, că 100 1. st. dau un profit de 10% în ramura țesătoriei, dar nu dau nici o centimă în ramura filaturii și în cultivarea bumbacului. E adevărat că acest lucru ar fi fost foarte plăcut pentru III în cazul cînd I și II ar fi fost persoane distincte de el, dar nu acum cînd el întrupește toate cele trei ramuri în prețioasa lui persoană, contînd să pună în propriul lui buzunar această economie la profitul atît de drag inimii lui. Economia de cheltuieli la plata profitului (adică la plata acelei părți componente [464] a capitalului constant al uneia dintre aceste trei ramuri care reprezintă profit pentru celelalte) s-ar datora deci faptului că în realitate produsele ramurilor I și II nu ar conține nici un fel de profit și că în aceste ramuri nu s-ar fi depus nici un fel de supramuncă; aceste

ramuri s-ar considera pe sine ca simpli muncitori salariați, limitându-se să înlocuiască doar *cheltuielile lor de producție*, adică cheltuielile lor pentru capital constant și pentru salarii. Dar în aceste cazuri — afară doar dacă I și II n-ar vrea să lucreze, de pildă, pentru III, ceea ce ar face însă ca profitul să intre în contul *acestui din urmă* — s-ar efectua deci în general mai puțină muncă, iar pentru III ar fi absolut indiferent dacă munca pe care el trebuie s-o plătească a fost cheltuită numai pentru salariu sau pentru salariu și profit. Pentru el ar fi același lucru, întrucât el cumpără și plătește produsul, *marfa*.

Este absolut indiferent dacă capitalul constant este înlocuit, total sau parțial, în natura, adică dacă este înlocuit de producătorii mărfii căreia el îi servește drept capital constant. În ultimă instanță, orice capital constant trebuie să fie înlocuit în natura: mașina este înlocuită cu o mașină, materia primă cu materie primă, materialele auxiliare cu materiale auxiliare. În agricultură capitalul constant poate intra în producție și în calitate de *marfă*, adică poate fi mijlocit direct prin cumpărare și vânzare. El trebuie, firește — în măsura în care în reproducție intră substanțe organice —, să fie înlocuit cu produse din aceeași sferă de producție. Dar nu este de loc obligatoriu ca înlocuirea lui să fie făcută de aceiași producători individuali în cadrul acestei sfere de producție. Cu cât agricultura este mai dezvoltată, cu atât toate elementele ei intră în mai mare măsură în procesul producției agricole ca mărfuri, nu numai în mod formal, ci și realmente, adică aceste elemente vin din afară, fiind produse obținute de alți producători (sămînță, îngrășăminte, vite, produse animale etc.). În industrie, deplasarea neîncetată a fierului, de pildă, spre uzina de construcții de mașini și a mașinilor spre exploatarea de minereu de fier are un caracter tot atât de permanent ca și deplasarea grîului din hambar spre ogor și de pe ogor spre hambarul fermierului. În agricultură, produsele se înlocuiesc nemijlocit. Fierul nu poate înlocui mașinile. Dar o cantitate de fier, care are aceeași valoare ca și mașina, înlocuiește [în schimbul dintre producătorul de fier și constructorul de mașini] unuia mașina, iar celuilalt fierul, în măsura în care, la rîndul ei, mașina [vîndută de constructorul de mașini producătorului de fier] este înlocuită, în ceea ce privește valoarea, prin fier.

Este cu totul de neînțeles ce deosebire ar rezulta pentru rata profitului dacă, cheltuiind $90^{10}/_{11}$ 1. st. pentru a obține produsul său de 100 1. st., agricultorul s-ar apuca să-și facă calculele, punînd, de pildă, 20 1. st. pentru sămînță etc., 20 pentru mașini etc., iar $50^{10}/_{11}$ pentru salarii. Ceea ce importă aici este faptul că el cere 10% profit la întreaga sumă. Cele 20 de 1. st. de produs pe care el le echivalează cu sămînța nu conțin profit. Dar nu-i mai puțin adevărat că ele reprezintă totuși 20 1. st., la fel ca și cele 20 1. st. sub formă de mașini, care cuprind un profit, să zicem, de 10%. Ce-i drept, asta poate fi ceva pur formal. Cele 20 1. st. sub formă de mașini ar putea să nu conțină în realitate nici un fel de profit, la fel ca și cele 20 1. st. sub formă de sămînță. Acest lucru se întîmplă, de pildă, în cazul cînd cele 20 1. st. despre care am vorbit reprezintă doar o înlocuire a părților componente ale capitalului constant al constructorului de mașini, și anume a părților componente pe care constructorul de mașini și le procură, să zicem, din sfera agriculturii.

După cum este greșit să se afirme că toate mașinile intră în agricultură ca capital constant al acesteia, tot așa de greșit este să se spună că întreaga materie primă intră în industria prelucrătoare. O parte considerabilă din ea rămâne în agricultură, nefiind decît o reproducere de capital constant. O altă parte intră, ca mijloace de subzistență, direct în venit, iar în parte — ca, de pildă, fructele, peștele, vitele etc. — nu trec prin „procesul industrial“. Ar fi deci greșit să punem industria să plătească întreaga materie primă „fabricată“ de agricultură. Desigur că în ramurile industriei prelucrătoare în care, pe lângă salarii și mașini, intră, sub formă de cheltuieli, și materie primă, în aceste ramuri capitalul avansat trebuie să fie mai mare decît în *acele* ramuri ale agriculturii care furnizează această materie primă ce intră în producție în modul arătat. S-ar putea presupune de asemenea că, dacă în aceste ramuri ale industriei prelucrătoare ar exista o rată *proprie* a profitului (deosebită de cea generală), ea ar fi aici mai mică decît în agricultură, și anume din cauză că aici se folosește mai puțină muncă. Așadar, un capital constant mai mare și un capital variabil mai mic, în condiții cînd rata plusvalorii este aceeași, dau neapărat o rată a profitului mai mică. Acest lucru este valabil însă și pentru anumite ramuri ale industriei prelucrătoare în comparație cu alte ramuri ale acestei industrii, precum și pentru anumite ramuri ale agriculturii (în sens economic) în comparație cu alte ramuri ale ei. Mai puțin ca oriunde acest lucru ar avea loc în agricultura propriu-zisă, pentru că aceasta, deși furnizează industriei materie primă, totuși înăuntrul propriei sale sfere cuprinde, ca părți diferite ale cheltuielilor ei, materie primă, mașini și salarii; industria însă în nici un caz nu plătește agriculturii *materia primă*, acea parte din capitalul constant pe care agricultura o înlocuiește din propria ei producție și nu prin schimbul pe produse industriale.

[5. *Premisele false ale teoriei rentei funciare a lui Rodbertus*]

[465] Să rezumăm pe scurt înlănțuirea ideilor d-lui Rodbertus.

La început el înfățișează starea de lucruri — așa cum și-o reprezintă el — în care proprietarul funciar (care-și exploatează singur pămîntul) este în același timp capitalist și proprietar de sclavi. Apoi se produce separarea. Partea din „produsul muncii“ luată de la muncitori — „renta naturală unică“ — se împarte acum în „rentă funciară și profit la capital“ (pag. 81 — 82). (D-l Hopkins — vezi caietul ¹⁹ — explică acest lucru într-un mod și mai simplu, și mai primitiv). Apoi d-l Rodbertus împarte „produsul prim“ și „produsul industrial“ (pag. 89) între proprietarul funciar și capitalist — *petitio principii*. [În realitate însă], un capitalist produce produse prime, iar altul produse industriale. Dimpotrivă, proprietarul funciar nu produce *nimic*, el nici măcar nu este „proprietarul produselor prime“. Această idee [că proprietarul funciar ar fi „proprietarul produselor prime“] este caracteristică „proprietarilor de moșii“ din Germania, din rîndurile cărora face parte și d-l Rodbertus. În Anglia, producția capitalistă a început concomitent în industrie și în agricultură.